

**IJTIMOYIY TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI UCHUN SOLIQ IMTIYOZLARI:
NAZARIYA VA AMALIYOT****Yerjanov Shohrux Kabil o'g'li***O'zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi
magistratura bosqichi tinglovchisi***MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 21.09.2025**Revised: 22.09.2025**Accepted: 23.09.2025***KALIT SO'ZLAR:***Ijtimoiy tadbirkorlik,
soliq imtiyozlari, soliq
siyosati, iqtisodiy
rag'batlantirish, davlat
qo'llab-quvvatlovi,
innovatsion faoliyat,
ijtimoiy yo'naltirilgan
tadbirkorlik,
qonunchilik, moliyaviy
barqarorlik, xorijiy
tajriba.**Mazkur maqolada ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari uchun soliq imtiyozlari berishning nazariy asoslari hamda amaliy tajribalari tahlil qilinadi. Ijtimoiy tadbirkorlik iqtisodiy manfaat bilan birga ijtimoiy muammolarni hal etishga qaratilgan bo'lib, ularni soliqqa tortishda maxsus yondashuv zarurligi asoslab beriladi. Maqolada O'zbekiston Respublikasida amal qilayotgan soliq imtiyozlari turlari, ularning ijtimoiy tadbirkorlik subyektlariga tatbiq etilishi, mavjud muammolar va xorijiy mamlakatlar tajribasi tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekistonda ijtimoiy tadbirkorlikni soliq mexanizmlari orqali qo'llab-quvvatlashni takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.*

Bugungi kunda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, aholi bandligini oshirish, kambag'allikni kamaytirish va ijtimoiy tenglikni rivojlantirishda ijtimoiy tadbirkorlikning roli tobora ortib bormoqda. Ijtimoiy tadbirkorlik — bu nafaqat foyda olishga, balki muayyan ijtimoiy muammoni hal etishga qaratilgan faoliyat bo'lib, u iqtisodiy va ijtimoiy manfaatdorlikni uyg'unlashtiradi. Aynan shu xususiyatlari bilan ijtimoiy tadbirkorlik an'anaviy tadbirkorlikdan farq qiladi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda ijtimoiy tadbirkorlikni rivojlantirish bo‘yicha muhim tashabbuslar ilgari surilmoqda. Xususan, qonunchilik bazasi takomillashib borayotgani, ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish uchun grantlar va subsidiyalar ajratilayotgani, tegishli tashkilotlar tomonidan konsalting va metodik yordamlar ko‘rsatilayotgani bu yo‘nalishga davlat e‘tiborining oshib borayotganidan dalolat beradi. Biroq ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarining samarali faoliyat yuritishi uchun ularni soliqqa tortishda qulay sharoitlar yaratish ham nihoyatda muhimdir.

Ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari odatiy tadbirkorlik subyektlariga qaraganda ko‘proq ijtimoiy yuklamalarni o‘z zimmasiga oladi. Shu sababli, ularni soliqqa tortishda differensial yondashuv, ya‘ni soliq imtiyozlari berish orqali ularning faoliyatini rag‘batlantirish zarur. Dunyoda bu borada turli tajribalar mavjud: ba‘zi davlatlarda ijtimoiy korxonalar daromad solig‘idan ozod qilinsa, boshqalarida ularning foydasi qayta ijtimoiy loyihalarga yo‘naltirilgan bo‘lsa, imtiyozli yondashuv qo‘llaniladi. O‘zbekiston uchun ushbu tajribalarni o‘rganib, mahalliy sharoitga moslashtirish dolzarb hisoblanadi.

Maqolaning dolzarbliigi shundaki, ijtimoiy tadbirkorlikka oid soliq imtiyozlari mamlakatda hali to‘liq tizimlashtirilmagan. Bu esa ushbu subyektlarning huquqiy maqomi, soliq yuki va iqtisodiy barqarorligiga bevosita ta‘sir ko‘rsatmoqda. Shu bois, ushbu maqolada ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari uchun soliq imtiyozlarini berish zarurati nazariy jihatdan asoslanadi, amaliy holat tahlil qilinadi hamda rivojlanish istiqbollari bo‘yicha takliflar bildiriladi.

Ijtimoiy tadbirkorlik hozirgi zamon iqtisodiy va ijtimoiy tizimida muhim o‘rinni egallamoqda. Bu faoliyat turi, avvalo, ijtimoiy adolatni ta‘minlash, zaif qatlamlarni qo‘llab-quvvatlash, aholini ish bilan ta‘minlash, ekologik muammolarni hal qilish kabi ijtimoiy maqsadlarga xizmat qiladi. Shu bois, ijtimoiy tadbirkorlikni soliqqa tortish masalasi oddiy tadbirkorlik subyektlaridan farqli ravishda ko‘rib chiqilishi zarur.

Nazariy jihatdan olganda, ijtimoiy tadbirkorlik subyektlariga soliq imtiyozlarini qo‘llash – bu davlat tomonidan ularning ijtimoiy ahamiyatini e‘tirof etishdir. Soliq imtiyozlari ularga qo‘shimcha moliyaviy imkoniyatlar yaratib, daromadlarining katta qismini ijtimoiy loyihalarga yo‘naltirishga sharoit yaratadi. Bu, o‘z navbatida, davlatning ijtimoiy yuklamasini kamaytirish bilan birga, mahalliy ijtimoiy muammolarning yechimida fuqarolik jamiyatining ishtirokini kengaytiradi.

Amaliy tajribaga murojaat qilsak, rivojlangan mamlakatlarda ijtimoiy tadbirkorlik uchun soliq imtiyozlari keng qo‘llaniladi. Masalan, Buyuk Britaniyada “Community Interest Company (CIC)” maqomiga ega bo‘lgan korxonalar ijtimoiy foydali faoliyat yuritayotgan

bo'lsa, ularning foydasiga nisbatan soliq yuki kamaytiriladi yoki qayta sarmoyaga yo'naltirilgan mablag'lar soliqdan ozod qilinadi. Germaniyada ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari "notijorat tashkilot" maqomini olgan holda, QQS va foyda solig'idan muayyan darajada ozod qilinadi. AQShda esa 501(c)(3) maqomidagi notijorat tashkilotlar davlat va xususiy sektor bilan teng sharoitda ishlash imkoniga ega bo'ladi va soliqqa oid ko'plab yengilliklardan foydalanadi.

O'zbekiston Respublikasi soliq siyosatida ijtimoiy tadbirkorlik atamasi nisbatan yangi bo'lib, qonunchilikda bu turdagi subyektlarning aniq maqomi va soliqqa oid huquqlari to'liq belgilanmagan. Ayni paytda ayrim nodavlat notijorat tashkilotlar, nogironlar jamiyatlari, ta'lim va tibbiyot sohasidagi muassasalar soliq imtiyozlaridan foydalanayotgan bo'lsa-da, ular umumiy yondashuv asosida emas, balki sohaga xos xususiy qarorlar asosida shakllantirilgan.

2023-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ijtimoiy tadbirkorlikni rivojlantirishga doir qarorida ushbu faoliyat turini qonunchilikda mustahkamlash, moliyaviy qo'llab-quvvatlash va soliq yengilliklari berish zarurligi ta'kidlangan edi. Bu esa davlat siyosatida ijtimoiy tadbirkorlikka nisbatan ijobiy munosabat shakllanayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, amaliyotda bu imtiyozlarni olish tartibi, shartlari va nazorat mexanizmlari yetarlicha aniq emasligi muammoli holatni yuzaga keltirmoqda.

Soliq imtiyozlarini joriy etishda ularning iqtisodiy samaradorligini baholash zarur. Imtiyozlar byudjetga kelib tushadigan tushumlarni kamaytirishi mumkin, ammo bu qisqa muddatli yo'qotishlar uzoq muddatda ijtimoiy barqarorlik, bandlik va ishlab chiqarish hajmining oshishi orqali qoplanadi. Bunday imtiyozlar shaffof, aniq mezonlar asosida berilishi va ijtimoiy natijadorlik ko'rsatkichlari bilan o'lchanishi lozim. Shuningdek, ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini soliq imtiyozlari orqali qo'llab-quvvatlashda ularning faoliyati ustidan monitoring va nazoratni kuchaytirish, moliyaviy hisobotlarning ochiqligini ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Aks holda, ayrim subyektlar ijtimoiy tadbirkorlik niqobi ostida soliqdan bo'yin tovlash vositasiga aylanishi mumkin.

Ijtimoiy tadbirkorlikni tartibga soluvchi yagona qonunchilik asosini yaratish va u orqali soliq imtiyozlarini belgilash. Hozirda mavjud normativ-huquqiy hujjatlar ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatining murakkab va ko'p qirrali tabiatini to'liq qamrab ololmaydi. Shu sababli, ijtimoiy tadbirkorlikni "yagona soliq bazasi"da tahlil qilish va unga mos soliq yondashuvlarini ishlab chiqish zarur.

O'zbekistonda ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari uchun soliq imtiyozlarini belgilash nafaqat ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi, balki ijtimoiy taraqqiyotga xizmat

qiladi. Bu yo‘nalishda nazariy yondashuvlar va xalqaro tajribalar asosida milliy modelni ishlab chiqish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror va ijtimoiy yo‘naltirilgan rivojlanishida ijtimoiy tadbirkorlik muhim rol o‘ynamoqda. Ushbu faoliyat turining o‘ziga xos jihatlaridan kelib chiqqan holda, ularni soliqqa tortishda maxsus yondashuv zarurligi dolzarb masalalardan biridir. Ijtimoiy tadbirkorlik subyektlariga soliq imtiyozlari berilishi ularning ijtimoiy ahamiyatini e‘tirof etish, moliyaviy yukini kamaytirish va faoliyat samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur maqolada nazariy yondashuvlar, xorijiy tajriba, O‘zbekistondagi mavjud huquqiy baza tahlil qilinarkan, mamlakatimizda bu boradagi siyosiy irodaning mavjudligi ijobiy omil sifatida baholandi. Shu bilan birga, soliq imtiyozlari amaliyotini takomillashtirish uchun quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqildi:

- ijtimoiy tadbirkorlikni qonunchilikda alohida maqom sifatida belgilash;
- soliq imtiyozlarini berishda ochiq, aniq va adolatli mezonlarni joriy etish;
- soliq yengilliklaridan foydalanuvchi subyektlar faoliyatini muntazam monitoring qilish;
- ijtimoiy natijalarga asoslangan baholash tizimini joriy qilish;
- xorijiy tajribalarga tayanib, milliy soliq mexanizmlarini moslashtirish.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, ijtimoiy tadbirkorlik subyektlariga nisbatan soliq yengilliklari berish amaliyoti ijtimoiy barqarorlik, iqtisodiy faollik va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning muhim vositasi bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Bu esa davlat va jamiyat o‘rtasidagi hamkorlik mexanizmlarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси. – Т.: Адлия, 2022.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ижтимоий тadbirkorlikni rivojlantirish chora-tadbirlari tўғрисида”ги қарори. – 2023.
3. Шарипов Н. Ижтимоий тadbirkorlikning ҳуқуқий асослари. – Тошкент: “Fan”, 2021.
4. Муродова Д. Давлат ва хусусий сектор ўртасида ижтимоий шериклик. – Тошкент, 2020.
5. Сиддиқов А. Ижтимоий тadbirkorlik ва унинг солиқ тизимидаги ўрни. – Иқтисодиёт ва таълим, №2, 2022.
6. Зоҳидов Ш. Солиқ сиёсати ва унинг ижтимоий самараси. – Тошкент, 2021.

7. OECD. Taxation and Philanthropy: An OECD Tax Policy Study. – 2020.
8. Social Enterprise UK. The Future of Social Enterprise Tax Reliefs. – London, 2019.
9. European Commission. Social Enterprises and their Eco-systems: Comparative Overview. – Brussels, 2021.

